

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Компаній Олени Вікторівни з теми: «Реалізація принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Інститут освіти в сучасній Україні характеризується низкою стратегічних перетворень, особливе місце серед яких належить реформі загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Методологічним орієнтиром у формуванні дитячої особистості, здатної критично мислити й спілкуватися в багатокультурному середовищі є пошук ефективного навчання української мови в початковій школі. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток текстотворчої діяльності, зокрема текстотворчих умінь як життєво необхідної якісної ознаки молодших школярів, що може бути сформована в процесі навчання мови.

Схвальним є те, що дисертантка підійшла до розв'язання важливої наукової проблеми системно й цілісно, належним чином обґрунтовуючи теоретико-методологічні засади, розробляючи й експериментально перевіряючи реалізацію принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти. Актуальність обраної для дослідження проблеми підсилюють визначені О. В. Компаній суперечності між вимогою Концепції Нової української школи щодо розвитку ключової компетентності – вільно спілкуватися державною мовою – та недостатнім упровадженням сучасних лінгводидактичних технологій у практику навчання, спрямованих на формування вмінь створювати різноманітні тексти (перекази і мовленнєві жанри) на уроках мови; необхідністю формування мовної особистості з високим рівнем текстотворчих умінь і недостатнім розробленням теоретично-методичних засад формування означених умінь у початковій школі; потребою

вдосконалення мовної освіти випускників загальноосвітньої школи та відсутністю науково-методичної системи формування текстотворчих умінь у початковій школі в процесі реалізації принципу наступності.

Дисертація ґрунтується на основних положеннях чинних законодавчих і нормативних документів, концепцій, а також є частиною науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки й менеджменту освіти Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради в межах науково-дослідної теми «Історико-педагогічні аспекти розвитку неперервної освіти в Україні та зарубіжжя» (№ 0115U002891).

З огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації О. В. Компаній актуальна, суспільно й науково важлива, її розроблення сприяє подальшому розвитку теорії і методики формування мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів на уроках української мови.

Структура роботи. Дисертацію добре структуровано, чотири розділи загалом пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Задля ознайомлення зі змістом та результатами наукового дослідження на початку дисертації подано анотації українською, англійською мовою, у яких дисертантка стисло представила основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни. Наприкінці анотації наведено ключові слова, що відповідають основному змістові наукової праці й відбивають тематику дослідження. Після кожного розділу дисертації наведено список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 539 сторінок, з них 434 сторінок основного тексту, 37 таблиць, 9 рисунків і 2 діаграми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Вивчення рукопису тексту дисертації, автореферату, монографії, оприлюднених статей і тез доповідей О. В. Компаній переконує, що авторський підхід до обраної теми можна схарактеризувати як багатоаспектний. На нашу думку, теоретичні засади дослідження є

обґрунтованими й переконливими. Ключові положення дисертації ґрунтуються на законодавчих і нормативних документах про вищу та мовну освіту, філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, лінгводидактичних дослідженнях.

Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Науковий і творчий задум автора та етапи реалізації його повною мірою представлені у вступові. Щодо понятійного апарату дослідження, то його об'єкт, предмет, завдання, гіпотеза, наукова новизна і практичне значення не викликають сумніву і відповідають рівню докторського дослідження. Сім дослідницьких завдань дисертантка виконувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, емпіричні, статистичні методи.

Реалізація першого завдання дослідження спонукала обґрунтувати методологічні та теоретичні засади навчання текстотворення школярів, які навчаються на завершальному етапі початкової мовної освіти: діяльнісний, комунікативний, текстоцентричний.

Раціональним вважаємо підхід дослідниці до розв'язання другого та третього завдання (уточнити поняття «текстова діяльність», «текстотворча діяльність», «текстотворчі вміння», «текст», «переказ», «мовленнєвий жанр»; розкрити сутність феномена «формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти»).

Дисертантка визначила і схарактеризувала змістове наповнення базових понять дослідження, описала структуру феномену «формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти», а також обґрунтувала зміст означеного поняття, яке потлумачено як здатність учня свідомо виконувати практичні дії на основі засвоєних знань щодо переказу тексту та створення власних висловлювань, а також орієнтації на пропедевтичний матеріал, який буде поглиблено вивчатися в майбутньому, на завершальному етапі початкової мовної освіти, передбачає систематизацію, закріплення та розширення текстотворчої діяльності. Проаналізовано й уточнено змістове наповнення понять «текстова

діяльність», «текстотворча діяльність», «текстотворчі вміння», «текст», «переказ», «мовленнєвий жанр». Зважаючи на наявність у науковому обігу різнотлумачень досліджуваних педагогічних понять, О. В. Компаній вдається до коментарів аналітичного змісту кожного з них, екстраполюючи до теоретичних позицій дидактів та лінгводидактів.

Розв'язання четвертого завдання дослідження передбачало з'ясування сутності принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти як загальнодидактичного принципу, що дозволяє розвивати вміння створювати тексти на основі цілеспрямованого систематичного навчання з поступовим розширенням та удосконаленням вже наявного мовного матеріалу з урахуванням набутих знань, умінь і навичок учнів на попередніх етапах, та тих пропедевтичних знань і умінь, які будуть формуватися в майбутньому.

З належною повнотою у дисертації визначено й обґрунтовано критерії та показники рівнів сформованості текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти, передбачені п'ятим завданням дослідження, зокрема: *мовний* із показниками: обізнаність учнів з мовними засобами та використання їх у мовленні; обізнаність учнів із текстом та його елементами; обізнаність учнів із типами та стилями мовлення; *комунікативний* із показниками: наявність умінь продукувати зв'язні висловлювання у процесі переказу; наявність умінь складати тексти та мовленнєві жанри різних типів мовлення; *рефлексивний* із показниками: наявність умінь здійснювати самоаналіз та оцінку результатів власної текстотворчої діяльності; наявність умінь здійснювати аналіз і оцінку результатів текстотворчої діяльності інших учнів, що дало змогу О. В. Компаній апробувати діагностувальну та підтвердити наукову доцільність упровадження в освітній процес розробленої методики реалізації принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти.

У процесі розв'язання шостого завдання дослідження на основі здобутків психологів, педагогів, лінгводидактів визначено й обґрунтовано педагогічні умови реалізації наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти: урахування принципу наступності в процесі текстотворчої діяльності молодших школярів; залучення молодших школярів до активної текстотворчої діяльності на уроках української мови.

Фахову компетентність й обізнаність з усіма аспектами досліджуваної проблеми засвідчує теоретично обґрунтована модель формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти за принципом наступності, яка унаочнено репрезентує процесуальні аспекти реалізації розробленої методики: мету, методологічні підходи (діяльнісний, комунікативний, текстотворчий), принципи (загальнодидактичні, лінгводидактичні), етапи, засоби, форми, методи, педагогічні умови, критерії та рівні сформованості текстотворчих умінь.

З належною теоретичною обґрунтованістю в роботі описано експериментальне навчання яке спроектовано на три взаємопов'язані етапи – мовноспрямований, продуктивно-діяльнісний, оцінно-рефлексивний, завдання кожного з яких зреалізовано відповідно до вимог, мети, завдань теоретико-експериментального дослідження.

На мовленнєвоспрямованому етапі експериментального навчання було передбачено накопичення й закріплення опорних понять про текст та його елементи, типи мовлення, активізацію мовних знань учнів тощо. Безперечна дидактична доцільність змістового й технологічного аспектів мовноспрямованого етапу педагогічного експерименту підтверджена використанням системи мовно-мовленнєвих вправ, ситуативних завдань, пошуковою та творчою роботою. Упродовж продуктивно-діялісного етапу акцентовано на формуванні текстотворчих умінь (докладно, стисло, вибірково та творчо переказувати, створювати власні тексти й мовленнєві жанри) та опрацюванні пропедевтичних умінь, що будуть розвиватися в

майбутньому. Акцентуємо увагу на ефективності запропонованих О. В. Компаній технологіях: кубик Блума, фішбоун, lego та lego-system тощо. Оцінно-рефлексивний етап націлено на аналіз, оцінювання, перевірку та взаємоперевірку текстотворчої діяльності.

Висновки дисертаційної праці аргументовані, самостійні, переконливі й підтверджені експериментальними результатами дослідження. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечено доцільним використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, статистичним обробленням отриманих результатів дослідження та їх інтерпретацією з використанням критерію перевірки непараметричних гіпотез Пірсона і критерію Стьюдента.

Наукова новизна та практична значущість дослідження. До найбільш вагомих наукових результатів, особисто одержаних дисертанткою, належать: обґрунтування методологічних концептів та теоретичних засад формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти за принципом наступності на основі діяльнісного, комунікативного та текстоцентричного підходів; розкриття сутності феномена «формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти»; обґрунтування педагогічних умов реалізації принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти; уточнення і з'ясування сутності низки понять («текстова діяльність», «текстотворча діяльність», «текстотворчі вміння», «текст», «переказ», «мовленнєвий жанр»).

Практична значущість дослідження.

Відзначимо практичну цінність дисертації О. В. Компаній, що полягає в розробленні діагностувальної та експериментальної методики формування текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти в процесі реалізації принципу наступності. Створений навчально-

методичний комплекс матеріалів (ігри, вправи, ситуативні завдання тощо) може бути використано для вдосконалення змісту програми з української мови для 4 класів щодо розвитку текстотворчої діяльності.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях. Автореферат дисертації та публікації авторки належним чином репрезентують зміст дослідження. За темою дисертації підготовлено 41 наукова публікація, із них 1 монографія, 1 навчально-методичний посібник, 21 стаття у фахових виданнях України, 4 статі у зарубіжних наукових періодичних виданнях, 10 – апробаційного характеру, 4 публікації – додатково відображають результати дослідження. Отримані здобувачкою результати відповідають паспорту спеціальності 13. 00. 02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації належним чином апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях авторки.

Констатуємо, що проведене дослідження досягло своєї мети, про що свідчить визначена авторкою його новизна і практична значущість, доведена перебігом експериментальної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи дисертаційну роботу О. В. Компаній загалом позитивно, вважаємо за необхідне висловити деякі зауваження та побажання:

1. У тексті дисертації у підрозділі 2.1 розкрито такі методологічні підходи, як от: діяльнісний, комунікативний, текстоцентричний. Авторка

досить стисло характеризує текстоцентричний і комунікативний підхід, які, на нашу думку, слугують більшої уваги в межах теми дослідження.

2. Згідно з рисунком 4.1 на ст. 336 педагогічні умови входять до моделі як внутрішній компонент системи реалізації формування текстотворчих умінь на завершальному етапі початкової мовної освіти за принципом наступності, тому, на нашу думку, логічніше подати цей матеріал у 4 розділі дисертації.

3. Вважаємо дискусійним питання про необхідність диференціації текстів-міркувань (міркування-доказ, міркування-пояснення, міркування-розмірковування) у навчанні учнів початкової школи, запропоноване дисертанткою в експериментальному дослідженні, адже кожний текст-міркування має таку структуру: твердження (теза), доказ (пояснення, доведення) і висновок. Хотілося б почути роз'яснення дисертантки з цього приводу.

4. Доцільно було б показати, як передбачено здійснювати наступність між завершальним етапом початкової і наступним (5 класом) основної школи за Концепцією Нової української школи.

5. Не зовсім вдалим є назва підрозділу 2.3 «Характеристика психологічної сфери особистості молодшого школяра» у якому акцентовано здебільшого психологічні механізми породження мовлення. На нашу думку, доцільно було б розкрити мовленнєво-особистісні характеристики молодших школярів.

6. У аналізі змістових ліній програми (ст. 300) варто було б вказати яку, саме програму аналізує автор а також таблиці 3.2, 3.3, 3.4 доцільно було б розмістити у додатках.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного характеру, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

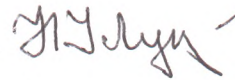

Загальний висновок

Дисертація Компаній Олени Вікторівни: «Реалізація принципу наступності у формуванні текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, теоретичні та експериментальні результати якого в сукупності розв'язують важливу педагогічну проблему, пов'язану з формуванням текстотворчих умінь молодших школярів на завершальному етапі початкової мовної освіти за принципом наступності. Актуальність теми, наукова новизна основних положень, висновків і пропозицій дисертаційної праці, теоретичне і практичне її значення, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами від 19.08.2015р., № 656) є підставою для присудження Компаній Олені Вікторівні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

докторка педагогічних наук, професорка,
завідувачка кафедри фахових методик
і технологій початкової освіти ДВНЗ
«Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника»

Луцан Н.І.

